

povahou či samotnou podstatou vecí, uvedomením si potreby domýšľania subtilných otázok vlastnej adekvátnej miery a opodstatnenosti. A to najmä v citlivej a krehkej oblasti výchovy, samozrejme, ak sa jej úplne nechceme zriecť a vôbec uznávame potrebu jej pôsobenia či existencie ako dôležitého druhu socializačnej praxe. Hoci každý nemusí pociťovať potrebu konzervatívneho postoja k výchove do takej miery ako autor a môže byť zaniateným prívržencom zavádzania nových prístupov, monografia sa dá považovať za kvalifikovaný kľúč do dverí, ktoré otvárajú problém. Za inšpiráciu a miestami, zdá sa, že až zámerne (?) provokatívnu výzvu či impulz, aby sme začali odbornú diskusiu v súvisi s tvrdeniami, ktoré dnes u nás nie sú „v súlade s trendmi“. Či sa táto diskusia rozvinie a akým smerom sa bude uberať, to uvidíme zrejme neskôr, ale naznačený konzervatívny prístup by vo svojom „strete s liberalizáciou“ nemal strácať zo zreteľa, že nejde len o vec odbornej diskusie, ale aj o to, že moc v demokratickom štáte, ktorú spomína, je delegovaná občanmi, ktorí si sami určujú, či sa má výchova odohrávať na báze rešpektu k prirodzenosti ich detí, či *free* prístupov. A tiež to, že tak ako nebezpečenstvo „narcizmu“ hrozí jednotlivcovi, skupine, kultúre či štátu, hrozí aj teóriám, prístupom či koncepciám. Obracanie sa na alternatívne riešenia a zohľadňovanie špecifik sa ukázalo doteraz v demokratickom svete ako najrentabilnejšia obrana.

Blanka Šulaviková

PhDr. Blanka Šulaviková, CSc.,
KVS BK SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava
SR
e-mail: ksbkblan@savba.sk

ČO JE TO METAFYZIKA?

BRIAN CARR: *Úvod do metafyziky*. Bratislava, Iris 2004, 140 s.

Na jednu z najkomplikovanejších otázok *Čo je metafyzika?* sa pokúsil v duchu analytickej filozofie 20. storočia odpovedať jeden z popredných britských filozofov Brian Carr. Jeho práca vyšla už v roku 1987. Hoci nesie názov *Úvod* a je predkladaná širokej čitateľskej verejnosti, je to dielo na čítanie pomerne ťažké, vyžadujúce od čitateľa neustále premýšľanie. Vznikalo na jeho seminároch v diskusiách so študentmi, ako aj v polemikách s kolegami. Hlavným cieľom autora, ako sám píše na s. 25, je „predstaviť určitý druh metafyzického skúmania, ktoré som nazval minimálnou činnosťou, kategoriálnym opisom“. V pozadí tohto cieľa je boj proti bežným obvineniam antimetafyzikov (logických pozitivistov), podľa ktorých metafyzické tvrdenia prekračujú hranice akéhokolvek možného potvrdenia alebo vyvrátenia

skúsenosťou, chyba im teda empirický obsah (s. 124). Preto Carr rozdelil problematiku do šiestich kapitol. V prvej kapitole *Kategoriálny opis* stanovuje ako predmet metafyziky „najfundamentálnejšie aspekty nášho myslenia a hovorenia o skutočnosti, o najzákladnejších črtách skutočnosti, ako sa nám javí“ (s. 8).

Metafyziku chápe minimálne ako kategoriálny opis, t. j. ako činnosť, ktorej cieľom je opísať našu konceptuálnu výbavu, prostredníctvom ktorej poznávame náš svet. A tak cez podrobný, ale prehľadný rozbor Aristotelovho, Kantovho a karteziánskeho kategoriálneho aparátu pristupuje ku Collingwoodovmu metafyzickému relativizmu (škoda, že neuvádza viaceré príklady) a Strawsonovmu opisu. Kategoriálny opis ukončuje ponímaním kategórií ako fundamentálnych druhov (piata podkapitola). Tým vlastne dospieva k hlavnému cieľu knihy, ktorým je predstaviť určitý druh metafyzického skúmania a stanovenia kritérií a statusu. Dochádza k názoru, že kritériá sú rôzne. Carr neustále opravuje alebo aspoň spresňuje naše myslenie, precizuje ho a zbavuje vágnosti. Počas celého vysvetľovania využíva rozsiahlejšie pasáže zo spisov filozofov, ktoré potom dôsledne analyzuje.

V nasledujúcej kapitole *Substancia* odlišuje aristotelovské pojmy, prvú a druhú substanciu, ktoré chápe ako ekvivalenty pojmov individuí vecí a druhov. Analyzuje Lockov pojem substrátu vlastnosti a všima si dve verzie logického atomizmu, teórie objektov z 20. storočia. Podľa Carra ani Wittgensteinove predmety, ani Russellove zmyslové údaje nepredstavujú prijateľné explikáty pojmu individuálnej veci. Aj Leibnizova teória monád má niektoré nedostatky empirizmu. Preto odlišuje jednotliviny od vlastností a vymedzuje vzťah medzi jednotlivinami a udalosťami.

V tretej časti sa potom venuje esencii a akcidentu. Ide tu o pokus presnejšie definovať „substanciu“, ktorá sa dáva do protikladu s výrazom „akcident“ alebo „atribút“. Po úvodnom vstupe aristotelovského ponímania prechádza k sporu o univerzálie. Kapitolu ukončuje rozborom Kripkeho jazykového realizmu.

Kapitola o kauzálnom pôsobení sa týkala najskôr analýzy štyroch aristotelovských príčin, predovšetkým pohybovej príčiny. Postavil si problém príčiny a kauzálného princípu. Kauzalitou sa zaoberá aj v spore Locka s Humom, ktorý dotahuje až do súčasnosti.

Veľmi zaujímavá je predposledná kapitola, venovaná otázke priestoru a času. Začína uvedením problematiky v gréckej filozofii, resp. paradoxmi Zenóna, polemikou Platóna a Aristotela a McTaggartovým ponímaním. Pomerne veľa miesta venuje polemike o absolútnej alebo relatívnej priestoru a času, teda diskusii medzi Leibnizom a newtonovcami, predovšetkým Clarkom. Nevychádza len z literatúry, ale využíva aj ich vzájomnú korešpondenciu. Danú polemiku završuje rozbor Kantovho transcendentálneho idealizmu. Kant chápal priestor a čas ako empiricky reálne, ale transcendentálne ideálne. Samostatnú podkapitolu venoval ponímaniu času u J. M. E. McTaggarta a jeho snahe dokázať, že čas je nereálny. Autor si ale kladie otázku, či je priestor a čas jedinečný, alebo existujú aj alternatívne priestory a časy, teda v duchu A. Quintona. Takto položená otázka má niekoľko rovín a stanovuje nový problém – straty systému, ktorý poskytuje jediný časopriestorový rámec. Podľa neho by sa potom skutočný svet rozpadol na lokálne systémy, ktoré nedokážu poskytnúť skúsenosť s realitou. Nespracoval otázky vzťahu času a priestoru z aspektu špeciálnej a univerzálnej teórie relativity a kvantovej mechaniky, hoci upozorňoval na nevyhnutnosť spracovania tejto problematiky spolu s ďalšími vedami (s. 89).

Závěrečná část *Metafyzická pravda* je vlastne akousi bodkou za celou problematikou. Predchádzajúce kapitoly tak tvoria predpolie poslednej otázky – či kategoriálny opis nezaväzuje k pojmovému realizmu alebo metafyzickému absolutizmu. Ešte predtým sa snaží rozlíšiť medzi faktom, pojmom a kategóriou. Táto časť patrí k jedným z najzaujímavejších v celej publikácii. Kriticky sa vyrovnáva ako s Wittgensteinovým, tak aj Hamlynovým ponímaním kritéria faktu. Za kľúčové považuje zavedenie kritérií faktov, ktoré sú nevyhnutné, aj keď nie sú postačujúcou podmienkou existencie faktov (s. 121). Carr ukazuje argumenty pro et contra. Dochádza k názoru, že „vysvetlenie skutočnosti musí uznať svet, ktorý predchádza a nevyhnutne ďaleko prekračuje pojmy, ktorými ho opisujeme“ (s. 128). Hlásí sa k pojmovému realizmu. Prekladateľ má za sebou už niekoľko prekladov a jeho skúsenosti a znalosti sa odrazili aj v tomto diele. V poznámkovom aparáte upozorňuje na problémy prekladu a uvádzané sú tiež slovenské preklady. Škoda, že nie sú vždy uvedené mnohé české práce. Kniha je doplnená registrom a súpisom literatúry, ktorá je doplnená aj o slovenské preklady. Na kvalite by získalo dielo aj úvodom alebo doslovom, ktorý by čitateľovi predstavil nielen autora, ale aj filozofický vývoj v bádani metafyziky v anglosaskom svete. Ak je to práca vhodná pre všetkých záujemcov o filozofiu, začiatočníkov aj študentov, určite by bol na prospech vecí aspoň stručný terminologický slovníček.

Libor Bernát

PhDr. ThMgr. Libor Bernát, CSc.
Katedra humanitných vied STU Trnava
Hajdóczyho 1
917 24 Trnava
SR